

ಕನಕದಾಸರ ಕೃತಿಗಳ ಅಲಂಕಾರ ಜಗತ್ತು

ಪೂರ್ಣಿಮಾ.ಸಿ.ಎಸ್.¹

ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಅಲಂಕಾರಗಳು ಭೂಷಣ. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಲವು ಬಗೆಯ ಅಲಂಕಾರಗಳ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಕವಿ ತನ್ನ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ವೈವಿಧ್ಯಮಯ ಅಲಂಕಾರಗಳು ಅವನ ಕೌಶಲತೆಗೆ ಹಿಡಿದ ಕನ್ನಡಿ. ಕವಿ 'ಉಪಮಾಲೋಲ'ನಾಗಿ ವಿಜೃಂಭಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಕನಕದಾಸರ ಕೃತಿಗಳೂ ಹಲವು ಬಗೆಯ ಅಲಂಕಾರಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಮಡಿಲಲ್ಲಿ ಪೋಷಿಸಿವೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಉಪಮೆ, ರೂಪಕ, ಯಮಕ, ಅಥಾಂಫತರನ್ಯಾಸಾಲಂಕಾರಗಳಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿರುವ ಕನಕರ ಕೃತಿಗಳ ಒಂದು ಪಕ್ಷಿನೋಟ ಈ ಲೇಖನದ್ದು.

ಕವಿಗಳು ಶಬ್ದಾರ್ಥ-ಚಮತ್ಕಾರಗಳಿಂದ ಕಾವ್ಯದ ಆಂತರಿಕ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದರೆ, ಶಬ್ದ ಚಮತ್ಕಾರದಿಂದ ಬಾಹ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಬೆಳಗುತ್ತಾರೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಅಲಂಕಾರವೆನ್ನುವರು. “ಅಲಂಕಾರ ರಚನೆ ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ ತನಗೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟಿದ್ದರೂ ಕವಿ ಅದನ್ನು ಹಿಡಿತದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ರಸಕ್ಕೆ ಅನುರೂಪವಾಗುವಂತೆಯೇ ಅವುಗಳನ್ನು ಯೋಜಿಸಬೇಕು. ಆಗ ಮಾತ್ರ ಅಲಂಕಾರವೆಂಬ ಹೆಸರು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಅನ್ವರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ” (ತೀ.ನಂ.ಶ್ರೀ. ಕಾವ್ಯ ಮೀಮಾಂಸೆ, ಪು.೩೩೫) ಅಷ್ಟಾದಶಾವರ್ಣನೆ ಮಾಡುವವನೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕವಿ ಎಂಬ ಕಲ್ಪನೆ ಹಿಂದಿನವರಿಗೆ ಇತ್ತು, ಅದು ಕನಕರಲ್ಲಿಯೂ ಮನೆಮಾಡಿತ್ತು. ಹಾಗಾಗಿಯೇ ಕೀರ್ತನೆಗಳು ಒಳಗೊಂಡಂತೆ, ತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅದರಲ್ಲಿಯೂ 'ಮೋಹನ ತರಂಗಿಣಿ', ಮತ್ತು 'ನಳ ಚರಿತೆ' ಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಬಗೆಯ ವರ್ಣನೆಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

“ಕನಕರ ಪದ ಮೈತ್ರಿ ಲಯ ವಿನ್ಯಾಸದೊಂದಿಗೆ ನಾನಾರೀತಿಯ ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರಗಳು ಅವರ ಹಾಡುಗಳ ಇಂಪನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿವೆ. ಸಹಜವಾಗಿ ಮೂಡಿರುವ ಈ ಭೂಷಣ, ಕಿಂಕಿಣಿಗಳ ನಾದ ರಮ್ಯತೆ ಸೊಗಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಗಳಲ್ಲದೆ ಮಧ್ಯಪ್ರಾಸವನ್ನು ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಅವರು ಜೋಡಿಸಬಲ್ಲರು” ಎಂಬುದು ಪಿ.ರಾಮಭಟ್ಟ ಅವರ ಮಾತು. (ಕನಕದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ- ಸಾಮಾಜಿಕ -ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಮೌಲ್ಯಗಳು,-ಪು. ೮೫ ಕನಕದಾಸರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮೀಕ್ಷೆ) ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗಕಾರ ಪ್ರಾಸದ ವಿಚಾರವನ್ನು

1. ಸಂಶೋಧನಾ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿನಿ,ಮಹಾರಾಜ ಕಾಲೇಜು, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು.

ಹೇಳುತ್ತಾ, ವಿನುತಪ್ರಾಸ, ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸ, ಶಾಂತಪ್ರಾಸ, ವರ್ಗಪ್ರಾಸ, ಸಮೀಪಪ್ರಾಸ, ಅನುಪ್ರಾಸಗಳೆಂದು ಆರು ಬಗೆಯ ಪ್ರಾಸಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಕನಕದಾಸರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಆದಿಪ್ರಾಸ ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕೆ ಪರ್ಯಾಯವಾದ ವಿನುತಪ್ರಾಸದ ಬಳಕೆಯೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ.

ಪದ್ಯದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಾಲಿನ ಮೊದಲನೆಯ ಮತ್ತು ಎರಡನೆಯ ಸ್ವರಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ರೀತಿಯ ವ್ಯಂಜನಾಕ್ಷರಗಳು ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಸವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಮುಟ್ಟು ಹುಟ್ಟಿನೊಳು ನೆಟ್ಟನೆ ನಾ ಬಂದೆ

ತೊಟ್ಟಿದ್ದನಾಗ ತೊಗಲದೊಕ್ಕಣ

ಇಷ್ಟದೊಳಗೆ ಒಂದು ವಿವರನರಿಯದ

ಭ್ರಷ್ಟಗೆ ನನಗೆ ಇನ್ನೇತರ ಕುಲವೋ?

ಆದಿಪ್ರಾಸಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಇದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು ಕಂಡು ಕರೆಯದ ನಂಟ ಮೊನೆಯು ಕೆಟ್ಟಿಹ ಕಂಟ, ಉಂಡು ನಗದಿಹ ಮೋರೆ ಕಹಿಯಸೋರೆ ಈ ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಆದ್ಯಂತ ಮಧ್ಯಪ್ರಾಸಗಳು ಲಾಸ್ಯವಾಡಿವೆ.

ಈ ಪರಿಯೆ ಈ ಧರೆಯನಾಳಿ ಹೋದವರೆಷ್ಟು

ಈ ಪರಿಯೆ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಇಂದ್ರಾದಿಗಳು ಎಷ್ಟು

ಈ ಪರಿಯೆ ಹರಬ್ರಹ್ಮರಾದವರು ತಾವೆಷ್ಟು

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪರಿಯೆ ಎನ್ನುವ ಯಮಕವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಕ ಭಾವವನ್ನು ಬೆರೆಸಿ ಜೀವನದ ಅಂತಃಸತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ರೀತಿ ಅನನ್ಯವಾಗಿದೆ. ಕನಕದಾಸರು ತಮ್ಮ ಸರಳ ಭಾಷೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಉಪಮೆ, ರೂಪಕ, ದೃಷ್ಟಾಂತ, ನಿದರ್ಶನ, ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ, ಪ್ರಾಸಗಳನ್ನು ಬಹಳ ರೋಚಕವಾಗಿ ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬ ಭಾವ ಕೆಲ ವಿದ್ವಾಂಸರಲ್ಲಿದೆ.

ಗುಂಡು ಮುಣುಗಿದ ಹಕ್ಕಿಯಂತೆ ಕಂಡಕಂಡ ನೀರ ಮುಳುಗಿ, ದೀಪದ ಬೆಳಕಿಗೆ ಕಾತರಿಸಿ ಬೀಳ್ತ ಪತಂಗದಂದದಲ್ಲಿ,(ಕೀರ್ತನೆಗಳು)'ಹಿಮಕರನ ನುಂಗುವ ರಾಹುವಿನೊಳ್',ಎಳೆಯ ಬಾಳೆಯ ಸುಳಿಯು ಅನಲನ ಜಲದ ಹೊಯ್ಲುಲಿ ನೊಂದವೊಲ್ (ನಳಚರಿತೆ), 'ನೇಸರ ಪ್ರಭೆಯಂತೆ ಹೊಳೆವ ಮಾಣಿಕ್ಯ ಸಿಂಹಾಸನ, ಬಾಗಿದ ಹುಲ್ಲೆಯಂತೆ (ಮೋಹನ ತರಂಗಿಣಿ) ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸಿರುವ ಉಪಮೆಗಳು ಕನಕರ ಕವಿತ್ವದ ಕಿರಣವನ್ನು ಹೊಮ್ಮಿಸುತ್ತವೆ. ಇದರೊಂದಿಗೆ ಉಪಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವರು ಬಳಸಿರುವ ಪ್ರಾಣಿ

ಪಕ್ಷಿಗಳ ಬಗ್ಗೆಯೂ ನಾವು ಕೆಲ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. 'ಕೋಡಗ ಕೊರವನಿಗೆ ಸಿಲ್ವಿ ಆಡಿದರೆರನಾಡಿದೆವೆ, ಗುಂಡು ಮುಳುಗನ ಹಕ್ಕಿಯಂತೆ, ಗಾಳವ ತುದಿಯ ಭೂನಾಗನ ಸವಿವ ಮೀನಿನಂತೆ. ಇವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಅವರು ವಸ್ತುಗಳು, ಸಸ್ಯರಾಶಿಗಳನ್ನೂ ತಮ್ಮ ಉಪಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. ರೂಪಾಕಾಲಂಕಾರಗಳೂ ಕಡಿಮೆಯೇನಿಲ್ಲ. ಭಗವಂತನು ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಂತೆ ಆಟವಾಡಿಸುತ್ತಾನೆ ಅವನು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳಬೇಕಾದ ಮನುಷ್ಯನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಮಹಾಭಾರತದ ಉದಾಹರಣೆ ನೀಡಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿರುವವರು, ಕೃಷ್ಣನಾಡಿಸುವ ಸೂತ್ರದ ಬೊಂಬೆಗಳು' ಬೊಂಬೆಯಾಟವನಾಡಿಸಿದೆ ಮಹಾಭಾರತವ ಓದುವನು ನಾರದನು ವಾದ್ಯಕಾರನೆ ಶಂಭು ಎಂದು ರೂಪಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಮಹಾಭಾರತವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ. 'ನನ್ನವ್ವ ಕಲ್ಲುಬಿಡೆ ಈ ಧೋತ್ರವ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಒಗೆಯಬೇಕು' ದೇಹವೆಂಬ ಧೋತ್ರವನ್ನು ಜ್ಞಾನ ವೈರಾಗ್ಯಗಳೆಂಬ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ತಿಕ್ಕಿ ತೊಳೆಯಬೇಕಿದೆ, ಬದುಕೇನು ಸುಡುಸುಡು ಗಾಳಿಗೊಡ್ಡಿದ ಸೊಡರು 'ಎಂದು ಹರಿಭಕ್ತಿಸಾರದಲ್ಲಿ ಅವಲತ್ತುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.

ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿ, ನಳಚರಿತೆಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತೇಕ್ಷೆ ಅಲಂಕಾರವು ಬಹಳಷ್ಟು ಬಾರಿ ಉಪಯೋಗಗೊಂಡಿದೆ. 'ಸುಗುಣ ದಮಯಂತಿಯಳ ನೋಡಲು ಸೊಗಸಿ ಬಂದನಿಮಿಷರವೊಳ್ ತಾರೆಗಳು ಮೂಡಿದುದಂಬರದಿ ಪ್ರಜ್ವಲಿಪ ಕಾಂತಿಯಲಿ (ನಳ ಚರಿತ್ರೆ), ದಮಯಂತಿಯನ್ನು ಕಾಣಲು ಬಂದಿದಬಹುದಾದ ತಾರೆಗಳಂತೆ ರಾತ್ರಿಯ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಕಿಕ್ಕಿರಿದವೆ ಎಂಬ ಕವಿಯ ಕಲ್ಪನೆ ಸೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಶ್ಲೇಷೆಯ ಪ್ರಯೋಗವು ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲೂ, ಕೃತಿಗಳಲ್ಲೂ ಬಂದು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅವು ತಮ್ಮೊಳಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಅಲಂಕಾರಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. 'ಹರಿಗೆ ಮಾವನು ಆದ ಹರಿಗಳಿಯ ತಾನಾದ, ಹರಿಯು ತನ್ನೊಳಗೆ ತಾ ಹರಿಯೊಳಗೆ ಇಪ್ಪೆ. ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಹರಿ' ಶಬ್ದದ ಶ್ಲೇಷ ಮೂಲಕ ಬಂದಂತಹ 'ಯಮಕ' ಒಗಟಿನಂತೆ ಅಚ್ಚರಿ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯ ಶ್ಲೇಷೆಯನ್ನು ನೋಡಬಹುದು 'ಹೊರೆಯೆಂಬುದು ಗಂಧಶಾಲಿಯಾಳು, ಕೊಡೆಯೆಂಬರಾತಪತ್ರವನು, ತಡೆಯೆಂಬುದ ಹಿಮಂತ್ರದೊಳಗಲ್ಲದಾದೇಶ. ಹೀಗೆ ಸಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರತೀಮಾಲಂಕಾರ, ಅರ್ಥಾಂತರನ್ಯಾಸಾಲಂಕಾರ ಹೀಗೆ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ, ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಬಗೆಯ ಅಲಂಕಾರಗಳ ಮಿಶ್ರಣವನ್ನು ಮಾಡಿ ಓದುಗನಿಗೆ ಉಣ ಬಡಿಸುವ ಕನಕರದು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ, ಸರಳ ಕನ್ನಡ ಶೈಲಿಯಾಗಿದೆ.

ಕನಕರ ಕೃತಿಗಳು ರಸಭಾವಗಳಿಂದ ತುಂಬಿ, ಶೃಂಗಾರ, ಹಾಸ್ಯ, ವ್ಯಂಗ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಭಾವಸ್ಫುರತೆಯನ್ನು ಪ್ರಖರವಾಗಿ ಚೆಲ್ಲಿವೆ. 'ಕದನ ಕಜ್ಜಾಯವ ತಿನ್ನೆ' ಎಂದು ಮೋಹನ ತರಂಗಿಣಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಈ ಸಾಲು ಕದನವೆನ್ನುವುದು ಘೋರವಾದುದು ಅದು ಕಜ್ಜಾಯದಂತೆ ಸಿಹಿಯಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮುದ ನೀಡುವುದು ಎಂದು ಭಾವಿಸುವಂತಿದೆ, ಆದರೆ ಘೋರವಾದ ಕದನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮುದ

ನೀಡುವುದೇ? ಒಂದು ರೀತಿಯ ವಿರೋಧಾಭಾಸದಂತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧದ ತೀವ್ರತೆಯನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿರುವ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನ ವಿಶೇಷವಾದುದು. ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿ ಎನ್ನುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾದುದನ್ನು ಅತಿ ರಂಜಿತವಾಗಿ ಹೇಳುವುದು ಭೂ ಕಂಪನವಾದಾಗ ಭೂಮಿ ನಡುಗಿತು ಎನ್ನುವ ಕಾರಣ ಕನಕರು ಹೇಳುವುದು 'ಏಕೆ ನಡುಗಿದೆ ತಾಯೆ ಭೂಮಿ ನಡುರಾತ್ರಿಯೊಳು.. ಗುರು ಹಿರಿಯರರನು ಕಂಡು ಮುರುಕಿಸುವ ಮೋರೆಯಲಿ, ಅರೆಮತಿಯ ಮಾತುಗಳನಾಡಿ ಚರಣಕೆರಗದ ಮನುಜರಿರಬಾರದೆನುತ' ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಅಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ನಡಾವಳಿಗಳಿಂದ ಬೇಸತ್ತು ಭೂಮಿ ನಡುಗಿದೆ ಎಂಬ ಅತಿಶಯ ಭಾವ ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಕವಿಯು ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ನೈಜತೆಗೆ ಹೊಸದೊಂದು ರೂಪವನ್ನು ನೀಡಿ ಅದರ ಗಾಂಭೀರ್ಯವನ್ನು ಮನಕ್ಕೆ ನಾಟುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಸಂದರ್ಭದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪ್ರಖರವಾಗಿ ತಿಳಿಸಲು ಅವನು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವ ನಿಜ ಜೀವನದ ಘಟನಾವಳಿಗಳು, ಸಂದರ್ಭಗಳು ಕಾವ್ಯದ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಕೆಯಾದಾಗ ಅಲ್ಲೊಂದು ನೈಜತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಚಿತ್ರಕವಿತ್ವ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ವಿಜಯನಗರದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಓಕುಳಿಯಾಟವನ್ನು ನವ ವಧುವರರಿಂದ ಆಡಿಸಿ, ವಿನೋದ ಪಡಿಸಿ ಅವರಲ್ಲಿ ಸಲುಗೆಯನ್ನು ಮೂಡಿಸುವ ಪರಿಪಾಠವಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ಕನಕರು 'ನೆಟ್ಟನೆ ವಿಧೀಭವೇದಾಂದ್ರಿ ನಿರ್ಜರದೊಳು ಕಟ್ಟಳು ಕೃಷ್ಣರಾಯಂಗೆ | ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವಿದೆಯೆಂಬಂತೆ ತಂದಿಳಿದಿಟ್ಟರೋಕುಳಿ ನರ್ತಿಯಲಿ' ಎಂದು ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದರಲ್ಲೂ ಶಂಬಾಸುರನನ್ನು ವಧೆ ಮಾಡಲು ನಿಂತ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ತಾನು ಬಾಲಕನಲ್ಲ, ತನಗೆ ಹಾಗೆನಬೇಡ ಎಂದು ಶಂಬಾಸುರನನ್ನು ಕೆಣಕಿದಾಗ 'ಕುಡಿಮೀಸೆ ಕುಣಿದವು ಮೂಗಿನೊಳ್ ಹೊಗೆ ಸುತ್ತಿ ಕಿಡಿಗಳನಕ್ಷಿ ಮುಕ್ಕುಳಿಸೆ'..... ಎಂದು ಶಂಬಾಸುರನ ಕೋಪಾಂಗ್ನಿಯು ಉಗುಳುತ್ತಿದ್ದ ಪರಿಯನ್ನ ಹಿಡಿದುಕೊಡುತ್ತಾರೆ.

ನವರಸಗಳು ಕೃತಿಗಳನ್ನು ತುಂಬಿದಂತೆ ಅನೇಕ ಚಮತ್ಕಾರಗಳು ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತವೆ. ತಮ್ಮ ಕುಶಲತೆಯನ್ನು ಮೆರೆದು ತಮ್ಮನ್ನು ಆಡಿಕೊಂಡವರ ಬಾಯಿ ಮುಚ್ಚಿಸಲೆಂದೇ ಮುಂಡಿಗೆಗಳನ್ನು ಬರೆದಿರಬೇಕು ಎಂದು ಪಂಡಿತರು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುತ್ತಾರೆ. ಪುರಾಣಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಿತ ಕನಕರು ಅವುಗಳಲ್ಲಿನ ಸಂಬಂಧಗಳು, ವಾವೆ-ವರಸೆಗಳನ್ನು ಸೂಕ್ತವಾಗಿ ಜೋಡಿಸಿ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಕಸರತ್ತನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ತಮ್ಮ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ತಾವು ನೋಡಿದ ಜನಪದ ಕಲೆಗಳ ಬಗೆಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಮೋಹನ ತರಂಗಿಣಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ನಾಟಕ ರೂಪದ ಮಾತುಕತೆ, ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ 'ನಮ್ಮಮ್ಮ ಶಾರದೆ' ಒಂದು.

ನಮ್ಮ ಶಾರದೆ ಉಮಾ ಮಹೇಶ್ವರಿ
ನಿಮ್ಮೊಳಗಿಹನ್ಯಾರಮ್ಮ ಎಂದು ಕೇಳುವ ಸ್ನೇಹಿತೆಗೆ
ಕಮ್ಮಗೋಲನ ವೈರಿ ಸುತನಾದ ಸೊಂಡಿಲ

ಹೆಮ್ಮೆಯ್ಯ ಗಣನಾಥನೆ ಅಮ್ಮಯ್ಯ ಎಂದು ಪಾರ್ವತಿಯು ತಿಳಿಸುತ್ತಾಳೆ

ಶಾರದೆಯು ಉಮಾಮಾಹೇಶ್ವರಿಯನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಾಳೋ ಅಥವಾ ಶಾರದೆ ಉಮೆ ಇಬ್ಬರೂ ಒಬ್ಬರೆಯೇ ಎಂಬ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯೊಂದಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಸಂಭಾಷಣಾ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಂದು ಗಣಪತಿಯ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವಾಗ ಭಾಗಶಃ ಯಕ್ಷಗಾನದಲ್ಲೋ ಅಥವಾ ಬಯಲಾಟದಲ್ಲೋ ಭಾಗವತರು ಇಲ್ಲವೇ ಕೋಡಂಗಿಗಳು ಮೊದಲಿಗೆ ಬಂದು ನಾಟಕದ ಪ್ರಾರಂಭಕ್ಕೆ ನಾಂದಿ ಹಾಕುವ ಹಾಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಮಾಡುವ ರೀತಿ ಮನಸೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಕನಕರ ಮೇಲೆ ಯಕ್ಷಗಾನ ಅಥವಾ ಬಯಲಾಟಗಳು ಬೀರಿರಬಹುದಾದ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಮೋಹನ ತರಂಗಿಣಿಯ ವೇಶ್ಯೆ ವಿಟನೊಂದಿಗೆ ಸಂಭಾಷಿಸುವುದು

ವೇಶ್ಯೆ: ಮುಟ್ಟದಿರಾಳ್ಳ

ವಿಟ: ಮುಟ್ಟವೆನಾತ್ಮೇಶ್ವರಿ

ವೇಶ್ಯೆ: ಮುಟ್ಟಲಾಯುವು ಕ್ಷೀಣವಹುದು

ವಿಟ: ಮುಟ್ಟದೊಡಸು ನಿಲ್ಲದು. ಮುಟ್ಟುವ ರೀತಿಯು ಸಲ್ಲದೆಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ, ಮುಟ್ಟಿಯೇ ತೀರುವೆನೆಂದು ಹಠವಿಡಿದ ಪದಯಕ್ತಿಗಳ ನಡುವಿನ ಈ ಪದದಾಟವು ಗಂಭೀರವಾಗದೆ ಹಾಸ್ಯಮಯವಾಗಿ ರಚಿತವಾಗಿದೆ.

ಕನಕ ಶೂದ್ರ ಕವಿ ಹಾಗಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಶಿಷ್ಟ ಭಾಷೆಯೊಂದೇ ಅಲ್ಲದೆ ಗ್ರಾಮ್ಯನುಡಿಗಳ ಪರಿಚಯವೂ ಇತ್ತು' ಎನ್ನ ಕಂದ ಹಳ್ಳಿ ಹನುಮ, ಚೆನ್ನಾಗೈದಾರ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ದೇವರು 'ಎಂಬ ಗ್ರಾಮ್ಯ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಅರ್ಥಗರ್ಭಿತವಾಗಿ ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. ಲಕ್ಷ್ಮಣ ದೇವರು ಎಂಬ ಪದ ವಿಶೇಷವಾದುದು 'ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಅಣ್ಣ ರಾಮ, ಅಣ್ಣಂದಿರು ತಮ್ಮರ ಪಾಲಿಗೆ ತಂದೆ, ದೇವರಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಹಾಗಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ದೇವರಾಗಿರುವ ರಾಮ ಹೇಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಕೇಳುವ ಸೀತೆಯ ಮಾತು ಇಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಗೌರವ, ಚಾತುರ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಗ್ರಾಮ್ಯ ಭಾಷೆ ಸುಲಲಿತವಾಗಿ ಕನಕರಿಗೆ ಒಲಿದಿದೆ. ಆದ ಕಾರಣ ತಮ್ಮ ಕೀರ್ತನೆ-ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಇವುಗಳ ಪ್ರಯೋಗ ಕಂಡುಬಂದಿದೆ. 'ಖೊಡಿ ಮಾತುಗಳನು ಕೇಳಿ ಮಂದಿಯು ಕುಂಡೆ ಚಿವುಟುತ್ತಿದ್ದ, ಭಂಡ ಬಾಳು ಇದು ರಂಡೆಗಂಡ ಕಂಡ್ಯ ಯಮನ ಬಾಧೆ ತೊಣ್ಯ' ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಯಾವುದೊ ಬುಡಕಟ್ಟಿನವರ ಭಾಷಾ ಪ್ರಯೋಗವಿರಬಹುದು ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ.

ಇದನ್ನೇ ಮುಂದುವರಿಸಿ ಕನಕರ ಹಾಸ್ಯ ಪ್ರಜ್ಞೆಗೆ ಕೊರತೆಯೇನೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಮೋಹನ ತರಂಗಿಣಿಯಲ್ಲಿ ಶಿವ -ಕೃಷ್ಣರ ನಡುವೆ ನಡೆಯುವ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಬಲರಾಮ ಮತ್ತು ವಿಘ್ನೇಶ್ವರರ ಹಾಜರಾತಿಯೂ ಸೇರಿ ಇವರಿಬ್ಬರ ನಡುವೆ ನಡೆಯುವ ಸಂಭಾಷಣೆ ಹಾಸ್ಯಪ್ರಧಾನವಾಗಿದೆ.

ಬಲರಾಮನಿಗೆ ಯುದ್ಧವೆನ್ನುವುದು:

ಒದವಿದ ಭಕ್ತ ಭೋಜ್ಯಕೆ ಬಪ್ಪರೆ ಭಾದ್ರ

ಪದ ಶುದ್ಧ ಚೌತಿಯಿದಲ್ಲ,

ಕದನಕಜ್ಜಾಯವ ತಿನ್ನೆಂದು ಸಾಮಜ

ವದನಂಗೆ ಪೆಟ್ಟಿನಿಕ್ಕಿದನು

'ಕದನ ಕಜ್ಜಾಯ' ಯುದ್ಧದ ಭೀಕರತೆ ಹಾಗೂ ಕಜ್ಜಾಯವೆಂಬ ಸಿಹಿ ಓರಗ ಇವೆರಡೂ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ವಿರುದ್ಧವಾದ ಸಂಗತಿ. ಅವುಗಳನ್ನು ಒಂದು ಸಮಾಸಪದವಾಗಿ ಆಡಿರುವ ಜಾಣ್ಮೆ ಕನಕರದು. ಅದಕ್ಕೆ ಮರುತ್ತರ ಏನೆಂದು ಬರುತ್ತದೆ ನೋಡಿ:

ಗಣೇಶ ಸುಮ್ಮನಿರದೇ:

ಬಡಿಸಿದರುಂಡು ತೇಗುವೆ ಬಕತರಿಗೆ ನೂ

ಮೃಡಿ ಸತ್ಪಲನೇಯಿಸುವೆ

ಹಿಡಿಯೆನ್ನವರ ವೃಥಾವಾಗದೆಂದನುರೆ ಕೆಂ

ಗಿಡಿಗೋಲ್ಲಳಿದೆ ಹೇರಿದನು

ನೀನು ಕೊಡುವ ಕದನಕಜ್ಜಾಯ ನನಗೆ ಖುಷಿ. ನಾನು ಹೀಗೆಯೇ ವರವ ಕೊಡುವೆ ಅದನ್ನು ತಿನ್ನು ಎಂದು ಹೇಳುವ ಸರದಿ ಗಣಪನದು.

ಅವರು ಅನೇಕ ಗಾದೆ, ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳನ್ನೂ ತಮ್ಮ ರಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಸಿದ್ದಾರೆ

ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ ತಾಯಿ ಕೊಳೆತ ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿ,

ಸಮಯಕ್ಕೊದಗದ ಅರ್ಥ ಸಾವಿರವಿದ್ದರೂ ವೃಥಾ

ಸುಣ್ಣವಿಲ್ಲದ ವೀಳ್ಯವದು ಸಾಧುವೆ?

ಅಲ್ಪ ದೊರೆಗಳ ಜೀತ ಎಷ್ಟು ಮಾಡಿದರೇನು?

ತಲೆ ಬಲ್ಲಿತೆಂದು ಕಲ್ಲನೆ ಹಾಯಬೇಡ

ಹೀಗೆ ಅಪಾರ ಲೋಕಾನುಭವವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಚಾಟಿ ಏಟಿನಂತೆ ಸಮಯಕ್ಕೊದಗುವಂತೆ ಗಾದೆಗಳನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ ಅಂತೆಯೇ ನಾಣ್ಣುಡಿಗಳೂ ಕೂಡ 'ಕಂಡಕಂಡ ತಾವಿನಲಿ ಕಣ್ಣೆತ್ತಿ ನೋಡದಿರು', 'ಬಾಳೆಹಣ್ಣಿಗೆ ಕೊಡಲಿ ಬೇಕೆ' ಹೀಗೆ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಬಂಧುರವಾಗಿ ಹೇಳುವ ಕನಕರದು 'ಬಿಗಿ ಕಟ್ಟಿಲ್ಲದೆ ಸಹಜ ಮನೋಹರವಾದ ಗೇಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದುದು ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ' ಎಂದು ರಂ. ಶ್ರೀ ಮುಗಳಿಯವರ ಹೇಳಿಕೆಯನ್ನು (ಅದೇ ಪು. ೮೮) ಸಮರ್ಥಿಸುವಂತಿದೆ. ಬಿಗಿಯಾದ ಕಟ್ಟುಗಳಿಲ್ಲದೆ ಸಹಜವಾಗಿ, ಹಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಈ ಹಾಡುಗಬ್ಬಗಳು ಈಗಲೂ ಅಷ್ಟೇ ಜನಮನ್ನಣೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿವೆ.

ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ದಾಸ ಪರಂಪರೆಗೆ ಸೇರುವ ಕನಕರು ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರೂ ತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳ ಮುಖೇನ ಕವಿಯಾದವರು. ಪುರಂದರದಾಸರಂತೆ ತಮ್ಮ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಸುಲಲಿತ ಗೇಯತೆಯನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೂ ತಮ್ಮ ಹೊಸ ಪ್ರದಪ್ರಯೋಗಗಳ ಮೂಲಕ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಅಪಾರ ಪದ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಆರ್ಷೇಯ ಪದಗಳೊಂದಿಗೆ ಅನೇಕ ನೂತನ ಪದಗಳ ಬಳಕೆಯು ಹಾಗೂ ಹೊಸದಾಗಿ ಟಂಕಿಸುವ ಪರಿ ಓದುಗರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಆಶಯವನ್ನು ಮೂಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಪರಾಮರ್ಶನ ಗ್ರಂಥಗಳು

೧. ಕನಕದಾಸರ ಕಾವ್ಯ ಭಾಗ-೧ ಸಂಪುಟ-೨: ಕನಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ದರ್ಶನ, ಸಂಪಾದಕರು: ಡಾ.ಸಾ.ಶಿ. ಮರುಳಯ್ಯ, ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆ, ಕನ್ನಡ ಭವನ, ಜೆ. ಸಿ. ರಸ್ತೆ, ಬೆಂಗಳೂರು (೧೯೯೧)
೨. ಕನಕದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆಗಳು ಮತ್ತು ಮುಂಡಿಗೆಗಳು: ಸಂಪಾದಕರು, ಸುಧಾಕರ ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆ, ಕನ್ನಡ ಭವನ, ಜೆ.ಸಿ. ರಸ್ತೆ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩. ಕನಕ ಕಿರಣ(ಕನಕದಾಸರ ಕುರಿತ ವಿಮರ್ಶಾತ್ಮಕ ಲೇಖನಗಳು):ಸಂಪಾದಕರು: ಕಾ.ತ.ಚಿಕ್ಕಣ್ಣ, ಕಾಳಿದಾಸ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಸಂಘ, ವಿಜಯನಗರ, ಬೆಂಗಳೂರು.
೪. ಕನಕದಾಸರು ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮೀಕ್ಷೆ:ಸಂಪಾದಕರು:ಕೆ.ಅಪ್ಪಣ್ಣಾಚಾರ್ಯ, (ದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಯೋಜನೆಯ ೨೦ನೆಯ ಕುಸುಮ) ತಿರುಮಲೇಮ ತಿರುಪತಿ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು
೫. ಕನಕದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆಗಳ ಶಬ್ದ ಪ್ರಯೋಗ: ಸಂಪಾದಕರು: ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಹಾವನೂರ, ವಿ. ಕೃಷ್ಣ, ಶಬ್ದಕೋಶ, ಕನಕದಾಸ ಸಂಶೋಧನಾ ಕೇಂದ್ರ, ಮಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ.
೬. ಶೈಲಿಶಾಸ್ತ್ರ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಮಾಲೆ : ಕೆ.ವಿ. ನಾರಾಯಣ, ಕರ್ನಾಟಕ ಅಕಾಡೆಮಿ ಬೆಂಗಳೂರು.